

BALKAN VE BİRİNCİ DÜNYA HARBİ YILLARINDA MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ

Erol AKCAN*

Özet

II. Meşrutiyet'in ilanının ortaya çıkardığı yeni atmosfer, Osmanlı Devletinde kısa sürede birçok sayıda cemiyetin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu cemiyetlerden en önemlisi ve varlığını uzun süre devam ettireni 1913 yılı başlarında kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyetidir. Kısa süre içerisinde ülke genelinde teşkilatlanan Cemiyet'in, uzun süre varlığını ve faaliyetlerini devam ettirmesinde, paramiliter bir karaktere sahip olması ve uzun süren savaş koşulları etkili olmuştur. Cemiyet hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalarda arşiv belgeleri yeterli ölçüde kullanılmamıştır. Biz bu makalemizde arşiv belgelerinin ışığında Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin bahsini ettiğimiz savaş yıllarındaki faaliyetlerini ve hükümetle olan ilişkilerini ele almaya çalışacağız. Böylelikle uzun süren savaş koşullarının cephe gerisindeki etkilerini, savaş döneminin toplumsal boyutunu biraz daha aydınlatmış olacağız.

Anahtar Kelimeler

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Birinci Dünya Harbi, İttihat ve Terakki, Talat Paşa

THE NATIONAL STRUGGLE COMMUNITY IN THE YEARS OF THE BALKAN WARS AND THE 1st WORLD WAR

Abstract

Numerous committees appeared in Ottoman Empire after the declaration of 2nd Constitutionalism. The most important and the most long-lived one of these committees is the Committee of National Defense which was founded at the beginning of 1913. The committee that organized within the country in a short time existed and carried out activities for a long time as they had a paramilitary character and the everlasting war conditions took place. Archive documents have not been used efficiently up to now in the studies conducted over this committee. In the light of archive documents, we will try to discuss the activities of the Committee of National Defense in the aforementioned war times and their relation with the government in this article. In this way, we will shed

* Yrd. Doç. Dr., İğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.
İğdir/Türkiye. eerolakcan@gmail.com

more light on the hinterland impacts of the long-lasting war conditions and the social aspect of the war period.

Key Words

National Defense Committee, First World War, Union and Progress, Talat Paşa

KAYNAKLAR VE TESPİTLER

Çalışma konusunu çeşitli açılardan değerlendiren bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların zikredilmesi hem literatürün tanıtılması hem de kayda değer bazı hususların ortaya konması açısından önemli olacaktır. Bu şekilde kaleme alınan çalışma ile daha önce yayınlanmış eserlere ne gibi katkılar yapılmış olduğu ortaya konmuş olacaktır.

Babiâli Baskın'ından hemen sonra, 1 Şubat 1913 tarihinde, kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti hakkında ilk çalışma Abdülkadir Özcan tarafından yapılmıştır¹. Özcan, yapmış olduğu çalışmasında, Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin nizamnamesini ve resmi yayınlarını esas alarak Cemiyet'in teşkilat yapısını ve bir "hayır kurumu" olarak Balkan ve Birinci Dünya Harbi yıllarındaki hizmetlerini derli-toplu bir şekilde vermeye çalışmıştır. Tarık Zafer Tunaya'nın *Siyasi Partiler* isimli çalışması her ne kadar konuyla ilgili doğrudan bir çalışma olmasa da Cemiyet'in "paramiliter" karakterini ortaya koyması ve İttihat ve Terakki'yle olan münasebetine işaret etmesi açısından literatüre önemli katkı sağlamıştır². Tunaya'nın, eserinde, Özcan'ın makalesinden yararlanmadığı gözlemlenmektedir.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti hakkındaki en kapsamlı ve derinlikli çalışmayı, hiç kuşkusuz, Nazım H. Polat yapmıştır³. Polat'ın bu çalışması daha ziyade Cemiyet'in resmi yayınlarına, İstanbul basınına ve döneme ait hatıra ve tetkik eserlere dayalıdır. Doksanların başında yapılan bu çalışmada, kullanılan birkaç belge istisna tutulursa, arşiv malzemesinin doğal olarak yeterince kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Polat'ın bu çalışmasına Selahattin Özçelik, şekil ve muhteva açısından bazı tenkitler getirerek Cemiyet üzerine düşüncelerini dile getirmiştir⁴. Bahsini ettiğimiz bu çalışmalarla Cemiyet'in merkez teşkilatı ve faaliyetleri büyük ölçüde aydınlatılmıştır; ancak, imparatorluğun geniş sınırlarına yayılan Cemiyet'in taşra teşkilat yapısı ve taşra teşkilatlarının faaliyetleriyle ilgili bilgilerimiz yeteri düzeyde değildir.

Yavuz Özmakas'ın makalesi, Cemiyet'in İzmir şubesiyle ilgili anı ve tetkik eserlerde yer alan bazı bilgileri derli-toplu vermesi açısından önemlidir⁵. Ancak bu çalışmada arşiv belgeleri başta olmak üzere birinci elden kaynaklara yer verilmemiştir. Polat'ın daha önceki çalışmasından hareketle Cemiyet'le ilgili kaleme aldığı makalesi, "Milli Mücadele'deki sivil direniş örgütlerinin kökleri; amaç, yöntem ve yöneticiler bakımından Müdafaa-i Milliye

¹ Abdülkadir Özcan, "Balkan ve I. Dünya Savaşlarında Hizmeti Geçen Bir Hayır Kurumu", *İ.Ü.E.F., Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 270-295.

² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C.I-III, İletişim Yay., 2.Baskı, İstanbul 2007, s. 475-483; 360-63.

³ Nazım H. Polat, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

⁴ Selahattin Özçelik, "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Düşündürdükleri", *Bilge Dergisi*, C.4, Ankara 1995, s. 44-50.

⁵ Yavuz Özmakas, "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İzmir Şubesi", *Toplumsal Tarih*, S. 84 (Aralık 2000), s. 36-37.

Cemiyetine uzanmaktadır” sonucuna varması açısından hayli ilgi çekicidir⁶. Yakın tarihte kaleme alınmış bir çalışma olmakla birlikte bu makalede de arşiv belgelerine yer verilmemiştir. Erdal Aydoğan’ın makalesi ise Cemiyet’in Birinci Dünya Harbi’ndeki bazı faaliyetlerine odaklanmaktadır⁷. Bu makalede ilk defa ATASE Arşivi’ndeki bazı belgelere yer verilmesi önemlidir.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti üzerine yapılan en son çalışma İlhan Gedik’in makalesidir⁸. Gedik’in makalesi, Cemiyet’in bir taşra şubesine ait olan karar defterlerine dayanması ve bu karar defterlerinin 1919-1920 yıllarına ait olması açısından son derece önemlidir. 1 Nisan 1919’da Damat Ferit Hükümeti’nin aldığı bir kararla faaliyetlerine son verildiğini bildiğimiz Cemiyet’in bir taşra şubesinin 1920’ye kadar yaşaması, bu kararın taşrada uygulanmadığını kanıtlamaktadır. Gedik’in bu makalesi, Polat’ın yukarıda ifade edilen tezini yani Cemiyet’in Milli Mücadele’ye katkılarını destekler niteliktedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan bir belge de aynı düşünceyi kuvvetlendirecek mahiyettedir. Bu belgede; Bitlis Valisi Ziya Bey’in 23 Temmuz 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti’ne Mustafa Kemal Paşa’nın Erzurum’da bulunduğunu ve “işarından Müdafaa-i Milliye Cemiyetleriyle teşrik-i mesai edeceğinin anlaşıldığını” bildirmesi bu açıdan anlamlıdır⁹. Hiç şüphesiz, Cemiyet’in taşra şubeleri üzerine yapılacak kapsamlı çalışmalarla bu tez daha da kuvvetlendirilmeye muhtaçtır. Milli Mücadele’nin nasıl bir sosyal zemin üzerine inşa edildiği bu tür araştırmalar sayesinde daha iyi anlaşılacaktır.

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİNİN KURULUŞU VE TEŞKİLATLANMASI

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, 1 Şubat 1913 tarihinde kuruldu. Cemiyet’in kurulması, İttihat ve Terakki’nin Babıâli Baskını’ndan sonra aydınlara yönelik yaptığı bir çağrı sonucunda Darülfünun’da yapılan bine yakın şahsın katıldığı bir toplantı neticesinde gerçekleşti. Bu toplantıdan sonra Cemiyet’in bünyesinde oluşturulan heyetlerin içerisinde İttihat ve Terakkiye olan muhalefetiyle temayüz etmiş isimlerin de yer alması, Cemiyet’in partiler

⁶ Nazım H. Polat, “Milli Mücadele’de Sivil Direnişin Kökenleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919), *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 628-636.

⁷ Erdal Aydoğan, “Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin Kuruluşu ve I.Dünya Savaşı’nda Bazı Çalışmaları”, *Atatürk Dergisi*, C.III, (Ocak 2003) s.67-74.

⁸ İlhan Gedik, “Ulukışla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri 1919-1920”, *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*, Kitabevi, İstanbul 2008.

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.), Dâhiliye Şifre Kalemi (DH.ŞFR), Dosya No (D); 638, Gömlek No (G): 87.

üstü bir düşünceyle kurulduğunun göstergesiydi¹⁰. Hem Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kurulması hem de Mahmut Şevket Paşa Hükümeti'ne ittihatçı isimlerin dâhil edilmemesi birlikte düşünüldüğünde İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi'nin "vatanı kurtarmak için uzanacak her ele sarılacağız, öpeceğiz ve vatanı kurtaracağız..."¹¹ Şeklindeki çağrısında samimi olduğu düşünülebilir. Nitekim gerek Fransız Büyükelçisi M. Bompard'ın gerekse İngiliz Sefiri Lowther'in dönemin siyasi ve sosyal atmosferine dair gözlemleri de aynı doğrultudadır¹².

Cemiyet'in kurulmasıyla birlikte, teşkilat yapısı içerisinde oluşturulan iane, sıhhiye, gönüllü, irşat, idare, mümaresat-ı bedeniye ve askeriye heyetleri İstanbul ve çevresinde sorumluluk alanları doğrultusunda çalışmalara başlamıştır¹³. Bu heyetlerin ne tür faaliyetler icra edeceği Cemiyet'in nizamnamesinde ayrı ayrı belirtilmiştir. Cemiyet'in İstanbul teşkilatının kurulması ve yasal mevzuatının oluşturulmasından hemen sonra taşra şubelerinin açılması için harekete geçildi. Cemiyet'in kurulduğu 1 Şubat 1913 tarihinde Başkan Şerif Ali Haydar Bey, bütün vilayet, sancak ve kaza belediye başkanlarına hitaben bir telgraf göndererek Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kurulduğunu bildirmiş ve Cemiyet'in taşra şubelerinin açılmasını istemiştir¹⁴. Cemiyet'in kurulması için belediye başkanlarının harekete geçirilmesi Cemiyet'in "paramiliter" bir yapıya sahip olduğunun önemli bir göstergesidir. Bu çağrı sonrasında gerek İstanbul'da gerekse taşrada ordunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yoğun bir faaliyet başlamıştır.

BALKAN HARBİ SIRASINDA MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin Balkan Harbi sırasında ne tür faaliyetler yürüttüğü daha önce bahsini ettiğimiz bazı çalışmalarda bir hayli aydınlatılmıştır¹⁵. Biz burada bu bilgileri tekrar etmeyip bu dönemle ilgili bazı yeni bilgileri ortaya koymaya çalışacağız.

Birinci Balkan Harbi'nin sona ermesinden sonra Balkan Hükümetleri, kendi aralarında anlaşmazlık yaşayınca Osmanlı Devleti, bu durumdan yararlanarak Edirne'yi kurtarmaya karar vermiştir. Ancak, ordunun Edirne üzerine yapacağı sefer için gerekli olan para devlet hazinesinden karşılanamadığı için Dâhiliye ve Harbiye Nezareti, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti aracılığıyla halka müracaat etmiştir. Dâhiliye Nezareti'nin 18 Temmuz 1329/1

¹⁰ İttihat ve Terakkinin bu tarihlerde kamuoyuna dönük yayınladığı bir beyannamede hangi muhalefet liderine kimlerin gönderileceği belirtilmiştir. "Müdafaa-i Milliye Teşebbüsât-ı Vatanperveranesi", Tasvir-i Efkâr, nr.653 (18 Kanun-ı Sani 1328/31 Ocak 1913), s. 2; Cemiyet'in heyetlerinde yer alan muhalif isimler için bkz. Polat, *age.*, s.28.

¹¹ Polat, *age.*, s. 24.

¹² Elçilerin gözlemleri için bk. Polat, *age.*, s.33; Tunaya, *age.*, III, s.184.

¹³ Polat, *age.*, s.43-81.

¹⁴ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (*TİTE*) Arşivi, Kutu Numarası (KN);14, Gömlek Numarası (GN)45: (Bkz. Ek-2)

¹⁵ Bu konuda bkz. Polat, *age.*, s. 43vd; Özcan, *agm.*, s.280vd.

Ağustos 1913 tarihinde Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kasalarında bulunan paraların acilen İstanbul'a gönderilmesini isteyen çağrısına vilayet ve mutasarrıflıklardan farklı cevaplar gelmiştir. Hüdavendigar (Bursa) vilayetinden gönderilen cevapta Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin topladığı paraların askerlerin zaruri ihtiyaçlarına ve askeri malzemelerin sevkine harcandığı ifade edilerek elde para olmadığı bildirilmiştir¹⁶. Diyarbakır Valisi Hakkı Bey, Viranşehir'de toplanan 30 liranın İstanbul'a gönderilmesi için ilgili yerlere haber verildiğini iletmekle yetinmiştir¹⁷. Erzurum Valisi Reşit Bey, Müdafaa-i Milliye namına toplanan 800 yüz adet Osmanlı altınının postayla gönderildiği cevabını vermiştir¹⁸. Adana vilayetinden gönderilen para miktarı ise 70 liradır¹⁹. Konya valiliği Akşehir'den toplanan 1,800 lira ile Beyşehir'den toplanan 600 ve Yalvaç'tan toplanan 200 liranın gönderildiğini ifade etmiştir. Bir hafta sonra aynı vilayetten Akşehir'de toplanan 12,200 kuruş İstanbul'a gönderilmiştir²⁰. Trabzon valisi S. Rifat Bey, 1,000 liranın ilk taksit olarak gönderileceğini, yeniden para toplanması için tebligat yaptığını, toplanan paraların peyderpey gönderileceğini bildirmiştir²¹. Sivas valisi Muhammer Bey, Müdafaa-i Milliye namına toplanmış paranın olmadığını, para toplanması için tebligat yapıldığını ifade etmiştir²².

Elbistan'dan gönderilen cevapta toplanan paranın mektep ve hükümet binası inşaatında kullanılacağını ifade edilmesi tepki çekmiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Riyaseti'nden gönderilen telgrafta, Cemiyet adına toplanan paranın cemiyetin amaçları dışında kullanılmasının "şayan-ı teessüf" olduğu bildiriliyor; toplanan paranın kesinlikle gönderilmesi isteniyordu. Elbistan'da yaşanan durum Halep vilayetine aktarılmış ve toplanan paranın cemiyetin amaçları dışında kullanılmasının uygun olmayacağı ifade edilmiştir²³. Aydın vilayetindeki durum ise biraz daha farklıdır.

Dâhiliye Nezareti, Aydın Vilayeti'ne gönderdiği 16 Temmuz 1329/ 29 Temmuz 1913 tarihli bir telgrafla vilayet genelinde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından toplanan paraların gönderilmesini istemiştir²⁴. Bunun üzerine valilik, ilgili çağrını Müdafaa-i Milliye Riyaseti'ne iletmiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Riyaseti, valiliğin bu talebine verdiği cevapta, daha önce dört taksit halinde "on sekiz bin üç yüz kusur lira"nın İstanbul'a gönderildiğini hatırlatmış, Cemiyet'in elindeki parayı İstanbul'a niçin gönde-

¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Dâhiliye Mütenevvia (DH.MTV) Dosya Numarası (D); 35, Gömlek Numarası (G): 8/10.

¹⁷ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/11.

¹⁸ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/12.

¹⁹ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/14.

²⁰ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/13.

²¹ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/15.

²² B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/17.

²³ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/16.

²⁴ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/1.

remeyeceğini özetle şu şekilde izah etmiştir: Askeri cihetten, yük arabalarının temini, donanımı, yem tedariki vb. acil ihtiyaçların karşılanması için her gün Cemiyet'e müracaat ediliyordu. Yapılan teşvik ve telkinlerin sonucu olarak vilayet çevresinde yaşayan halk, zahire ve saman başta olmak üzere yardım malzemesi gönderiyor ve Cemiyet istasyonlarda biriken bu malzemeyi kışla meydanına taşıyordu. İstanbul'dan getirilen elli bine yakın çuval kadın çalışanlar tarafından tamir edilerek daha büyük çuvallar haline getiriliyordu. Parayla gerçekleştirilen bütün bu işler, para olmadığı takdirde yapılamayacak ve halkın gönderdiği malzemeler de istasyonlarda çürümek zorunda kalacaktı²⁵. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin bu izahı valilik makamı tarafından Dâhiliye Nezaretine iletilmiştir²⁶. Dâhiliye Nezareti, ilgili para konusunda ısrarcı davranmış olacak ki Aydın Valiliği, Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin İzmir Osmanlı Bankası şubesinde bulunan 12, 242 lirasının gönderildiğini bildirmiştir²⁷. Dönemin siyasi ve askeri şartları düşünüldüğünde Hükümet açısından Elbistan'dan ve Aydın vilayetindeki ihtiyaçların karşılanması ikinci planda kalıyordu. Edirne'nin kurtarılması ve bunun için gerekli paranın temin edilmesi Hükümet için öncelikli meseleydi.

Dâhiliye'nin para talebine karşılık olarak Bolu sancağından 2,808 kuruş; Karesi sancağından 120 lira gönderilmiştir²⁸. Karesi sancağı daha sonra Sındırgı'da toplanan 20,928 kuruşu ve Erdek'te toplanan 2,465 kuruşu da merkeze aktarmıştır²⁹. Kars ve Kala-i Sultaniye sancaklarından gönderilen cevapta para miktarı belirtilmemekle birlikte Müdafaa-i Milliye için toplanan paraların merkeze gönderileceği ifade edilmiştir³⁰. Hükümet'in ihtiyaç duyduğu paranın karşılanması için sadece vilayet ve sancaklara müracaat edilmemiştir. Reji idaresi, Taksim belediye bahçesinde düzenlenen gala konser biletlerinden elde edilen geliri iki çek halinde hükümete takdim etmiştir³¹. Şirket-i Hayriye idaresi de hükümetin ihtiyaç duyduğu paranın karşılanması için 500 lira yardımda bulunmuştur³². Bütün bu yazışmalar bize, Edirne'nin kurtarılması öncesinde Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu mali krizin vahametini göstermektedir. Edirne, Osmanlı Devletinin sınırlarına bu şartlar altında dâhil edilebilmiştir.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti açısından Balkan Harbi, Yunanistan ile imzalanan Atina ve Bulgaristan ile imzalanan İstanbul antlaşmalarıyla sona erdi. Ancak, Rumeli'nin kaybedilmesiyle sonuçlanan Balkan yenilgisinin

²⁵ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/2.

²⁶ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/3.

²⁷ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/4.

²⁸ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/5.

²⁹ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/6.

³⁰ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/7.

³¹ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/8.

³² B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/9.

Türk aydınları üzerindeki etkisi ortadan kalkmadı. Uzun süre Osmanlı egemenliğinde yaşamış olan Balkan Devletleri karşısında alınan mağlubiyet, Türk aydınları nezdinde derin ve çok boyutlu bir sorgulamaya tabii tutuldu. Kamuoyunda bu yenilginin siyasi, askeri ve iktisadi yönleri uzun süre tartışıldı. Diyebiliriz ki yapılan bu tartışmalar neticesinde ortaya büyük bir “neden münhezim olduk?” külliyatı çıktı³³.

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin geleceği de bahsini ettiğimiz bu tartışmaların içerisinde yer alıyordu. İlginçtir ki, bu tartışmalara katılan aydınlar içerisinde Cemiyet’in gelecekte de varlığını teşkilatını daha genişleterek devam ettirmesi gerektiğini hararetle savunanlar İttihat ve Terakkî’ye muhalif duruşlarıyla bilinen başta Ali Kemal olmak üzere Ahmet Cevdet (Oral) olmuştur. Her ikisi de iki savaş arasında konuyla ilgili kaleme aldıkları makalelerde Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin varlığının lüzumuna işaret etmişlerdir³⁴. Bu isimlerin yanı sıra eğitimci kimlikleriyle bilinen Ethem Nejat, Ahmet Cevat ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi isimler de Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin varlığının gerekliliğine işaret etmişlerdir³⁵. Bütün bu tartışmalar yapıldığı sırada dönemin basınına Cemiyet’in isminin Müzaheret-i Milliye Cemiyetine dönüşeceğine dair haberler yansıdığı gibi Cemiyet’in yeni nizamnamesi de kamuoyuyla paylaşılmıştır. Ancak, Avrupa’da patlak veren savaştan kısa bir süre sonra Osmanlı Devletinin seferberlik ilan etmesi üzerine Cemiyet’in eski ismiyle devam etmesinde mutabık kalınmıştır. 4 Ekim 1914 tarihli irade-i seniyye ile Cemiyet’in bütün işlem ve harcamalarının ordunun ihtiyaçları istikametinde şekillenmesi kararlaştırılmıştır³⁶. Bu kararlar birlikte Türk milleti, kısa süreli Balkan Harbi’nden sonra aynı anda birkaç cephede vatan mücadelesi veren ve kendi bağrından çıkan ordusunun, Mehmetçığının, iğneden ipliğe her türlü ihtiyacını karşılamak için uzun bir mücadeleye girişecektir³⁷.

³³ Bu eserlerden birkaçı şu şekildedir: Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Balkan Harbi’nde Askeri Mağlubiyetimizin Esbabı*, Artin Asedoryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul 1329.; Ahmet Cevad, *Haram Yıyıcılık, Felaketlerimizin Esbabı*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, Dersaadet 1329.; Tarhan, (Ömer Seyfettin), *Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Ameli Siyaset*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul 1330.

³⁴ Bu makaleler için bkz. Polat, *age.*, s. 16-17.

³⁵ İsmail Hakkı, *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, 2.Baskı, İkdam Matbaası, İstanbul 1927, s.53vd.; Ahmed Cevad, “Harbden Sonra: Onlar Nasıl Çalışıyor, Biz Ne Yapıyoruz?”, *Talebe Defteri*, nr.22 (13 Mart 1330/26 Mart 1914), s.356-57. Ethem Nejad “Müdafaa-i Milliye ve Terbiye”, *Yeni Fikir*, S.8 (Şubat 1328/ Şubat 1913) s.240-49; Yazarın benzer düşüncelerini ileri sürdüğü bir başka makalesi için bkz. Ethem Nejat, “Mekteplerde Canlı, Ateşin Hayat İstiyoruz”, *Yeni Fikir*, C.3, S.14 (Ağustos 1329/ Ağustos 1913), s. 427-433

Eğitimcilerin daha genel özeleştirisi için ayrıca bkz. Yahya Akyüz, “Eğitim Alanında Aydınların Özeleştirisi ve Balkan Savaşları”, *Tarih ve Toplum*, C.38, S.228, (Aralık 2002), s.54vd.

³⁶ Polat, *age.*, s.122.

³⁷ Birinci Dünya Harbi yıllarında Cemiyet’e halkın verdiği araç ve gereçlerin listesine bakılırsa bu cümlelerin bir hamaset mahsulü olmadığı “iğneden ipliğe” tabirinin makul bir ifade olduğu anlaşılacaktır. Bkz. Özcan, *agm.*, s. 286-287.

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ YILLARINDA MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ

Osmanlı Devletinin, Birinci Dünya Harbi başlamadan bir yıl önceki mali durumuna daha önce değinildi. Mali ve ekonomik durumu bu denli kötü olan bir devletin, seferberlik durumundaki ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için halkın yardımına başvurmaktan başka çaresi yoktu. Balkan Harbi sırasında edinilen tecrübelerden hareketle Devlet ile millet arasındaki organizasyonu sağlamak için Müdafaa-i Milliye Cemiyeti vazifelendirildi. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, bir resmi yayınında da belirtildiği üzere, harp müddetince gelirlerinin ve mesaisinin yüzde yetmişini ordunun ve askerlerin ihtiyaçlarını karşılamaya hasretmiştir³⁸.

Birinci Dünya Harbi gibi topyekûn mücadele gerektiren bir harpte bir milletin fertlerinin gerek cephede gerekse cephe gerisinde zorluklara göğüs gerebilmesi için vermiş olduğu mücadelenin kutsiyetine inanması gerekmektedir. Bu da ancak cephe hattında ve gerisinde yapılacak başarılı bir endoktrinasyonu gerektirir. Bu sayede, cephede mücadele eden askerden başında bulunan subay, gerektiğinde ölmesini isteyebilir. Cephe gerisindeki sivil halkın da benzer duyarlılığı gösterebilmesi için ruhi ve psikolojik bir eğitime ihtiyacı vardır. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin bünyesinde oluşturulan İrşat Heyetleri, harp boyunca bu vazifeyi üstlenmişlerdir³⁹.

Toplum nazarında belli bir saygınlığa sahip olan aydınların, okuryazarların ve özellikle taşrada din adamlarının bu heyetler içerisinde yer almaları bu açıdan önemlidir. Polat'ın eserinde, Cemiyet'in merkezinde oluşturulan İrşat Heyeti'nin kadrosuna bakıldığı zaman başta Mehmet Akif (Ersoy) olmak üzere dönemin tanınmış pek çok isminin yer aldığı görülecektir⁴⁰. İstanbul dışındaki şubelerden İzmir şubesinin başında Müftü Ahmet Cevheri Hoca'nın bulunması⁴¹, Kastamonu şubesinin başında Kadı Bahaeddin Tevfik Bey ve Müftü Hafız Osman Nuri Efendilerin yer alması bu bakımdan önemlidir⁴². Bahsini ettiğimiz bu heyetler, buldukları mahallerde vermiş oldukları konferans ve vaazlarla halkın maneviyatını takviye etmişlerdir. Örneğin, Kastomonu'nun önde gelen âlimleri sırayla her hafta Cuma günleri Nasrullah Camisi'nde halka vaaz ve nasihat etmişlerdir⁴³. Benzer faaliyetler, Kastamonu'nun nahiyeleri olan Kuzyaka ve Akkaya'da da yapılmıştır⁴⁴. Cemiyet'in İzmir şubesinin Mehmet Esad'ın kaleme

³⁸ Müdafaa-i Milliye Cemiyeti. *Bidayet-i Tesis Olan 19 Kanun-ı Sani 1328'den 1331 Senesi Gayesine Kadar Malumat-ı Hesabiyeyi Natık Mizan-ı Umumi ve Hülasa-i Hesabiyedir*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1335, s.6.

³⁹ Polat, *age*, s.59vd.

⁴⁰ *age*., s.59.

⁴¹ Özcan, *agm*, s. 291.

⁴² "Müdafaa-i Milliye Teşkilatı", *Köroğlu*, nr. 279, (24 Eylül 1330/7 Ekim 1914), s. 2.

⁴³ "İrşadat", *Köroğlu*, nr. 282, (15 Teşrin-i Evvel 1330/28 Ekim 1914), s. 2.

⁴⁴ "Heyet-i İrşadiye'nin Muvaffakiyeti", *Köroğlu*, nr.277, (27 Teşrin-i Sani 1330/10 Aralık 1914), s.3

aldığı Cihad-ı Ekber isimli eseri çoğaltarak parasız dağıtması da aynı çerçevede değerlendirilebilir⁴⁵.

Toplum tabanında yürütülen bu çaba ve gayretlerin neticesinde halk, cepheye savaşan askerin başta yiyecek ve giyecek olmak üzere her türlü ihtiyacını karşılamaktan gerektiğinde aynı ve nakdi yardımlarda bulunmaktan kaçınmamıştır. Cemiyet'in resmi yayınlarında halktan alınan bu aynı ve nakdi yardımlar bilanço halinde gösterilmiştir⁴⁶. Halk tarafından yapılan bu yardımlar çoğu zaman basın üzerinden ilan edilmiştir. Örneğin; Akşehir Müdafaa-i Milliye Şubesi'nden seferberliğin başlangıcından ilan tarihine kadar orduya 4.657 adet pamuklu, 14.573 çift çorap, 2.840 çift çarık, 465 kilo kavurma, 8.713 kilo bulgur, 421.550 kilo saman, 2.986 kilo kuru fasulye, 647 kilo sadeyağ, 1.153 kilo nohut, 2.763 kilo mercimek verilmiştir⁴⁷. Sivas Müdafaa-i Milliye Şubesi'nden yapılan yardımlar da yine aynı şekilde ilan edilmiştir⁴⁸.

Bu yardımların yanı sıra Cemiyet, 1914 yılından başlayarak her yıl "kışlık hediye" adı altında ordunun ihtiyaç duyacağı lojistik malzemeyi tedarik etmeye çalışmıştır. Bu konuda Harbiye ve Dâhiliye Nezaretleri ile Cemiyet'in şubeleri ortaklaşa hareket etmişlerdir. Ayrıca Donanma Cemiyeti de kışlık hediye toplanmasında Cemiyet'e yardımcı olmuştur⁴⁹. 1915 yılı Ağustos ayında Cemiyet bu konuda Dâhiliye'den bazı taleplerde bulunmuştur. Bu taleplerden ilkinde kışlık hediyelerin toplanmasında hükümetin ve askerlik şubelerinin yardım etmeleri ve kendiliklerinden hareket etmeleri isteniyordu. İkincisinde; taşradan toplanacak hediyelerin sevk edilmesinde askeri nakil araçlarının yanı sıra Adana'dan sevk edilecek olan yüz kıyye pamuğun Pozantı'ya ve oradan trenle nakli için gerekli emirlerin verilmesi isteniyordu. Cemiyet'in üçüncü ve son talebi, eldeki sermayenin bu işe yetmeyeceği ve bu nedenle Donanma Cemiyetinden yirmi bin lira borç alınmasıydı. Cemiyet'in bu taleplerinden sonra Harbiye ve Dâhiliye Nezaretleri kendi teşkilatlarına bu konuda Cemiyet'e yardımcı olunması konusunda talimat vermişlerdir⁵⁰. Her vilayet ve sancak ordunun kışlık ihtiyaçlarının karşılanması konusunda özel bir gayret sarf etmiştir. Canık, (Samsun) ve Amasya'dan gönderilen telgraflarla bölgedeki ordunun kışlık ihtiyacını karşılamak için yürütülen çalışmalardan bahsedilmiştir⁵¹. Cemiyet'in bazı şubeleri bünyelerinde açtıkları dokuma tezgâhları ve imalathanelerde şehit

⁴⁵ Polat, *age.*, s.157.

⁴⁶ *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti...*, s.9 vd.

⁴⁷ "Müdafaa-i Milliye İlanesi", *Tanin*, nr.2942 (6 Şubat 1332/19 Şubat 1917) s. 2

⁴⁸ "Müdafaa-i Milliye İlanesi", *Tanin*, nr. 2974, (22 Mart 1333/1917) s. 2

⁴⁹ *TİTE Arşivi*, KN.224, GN.14.

⁵⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (B.O.A) Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH. İUM) Dosya Numarası (D) 89-03, Gömlek Numarası (G).107.

⁵¹ B.O.A, DH.İUM, D.89-03, G.107.

olan askerlerin eşleri ve çocuklarına öncelik vermek suretiyle bu tür eşyayı temin etme yoluna gitmiştir. Örneğin; Cemiyet'in İzmir şubesinde bu amaçla 35 dokuma tezgâhı kurulmuştur⁵². Benzer şekilde Cemiyet'in Kastamonu şubesi bir imalathane vücuda getirerek kadın çalışanlar eliyle cephedeki askerin kışlık elbise ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır⁵³.

Daha önce değinildiği üzere, Birinci Dünya Harbi yediden yetmişe toplumun bütün kesimlerini etkilemiştir. Harbin kazanılması için yalnızca cephedeki mücadele yeterli olmayacaktır. Muharip olsun olmasın bütün herkesin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için üretimin devamlılığı elzemdir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, harp müddetince tarım arazilerinin ekilebilmesi ve bunun için gerekli tohumluğun temini noktasında faaliyet yürütmüştür. Bu bağlamda Cemiyet'in İzmir şubesi, Aydın ve Söke şubeleri vasıtasıyla temin ettiği mısırı ihtiyacı olan kaza ve nahiyelere dağıtmıştır⁵⁴. 1915 yılı Mart ayı başlarında Cemiyet, İstanbul, Edirne, Tekirdağ ve çevresinde ihtiyaç duyulan tohumluk arpanın 10 vagon miktarının Akşehir ve Iğın'dan getirilebilmesi için Dâhiliye'den yardım istemiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Konya vilayetine durumu bildirmiş ve Akşehir kaymakamlığının arpa için belirlediği narh indirilerek sorun giderilmiştir⁵⁵. Aynı bölgenin ihtiyaç duyduğu tohumluk mısırın Düzce'den temin edilebilmesi için yine Dâhiliye'den yardım istenmiş ancak Bolu mutasarrıflığı bahsi edilen mısırın yöre halkının ihtiyaçlarına ancak karşılayacağı cevabını vermiştir⁵⁶. Cemiyet'in Bursa'da ihtiyaç duyulan tohumluk arpanın Eskişehir'den vagonla Bilecik'e getirilmesi yönündeki talebi, Dâhiliye Nezareti tarafından Eskişehir'den arpa ihracının yasak olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir⁵⁷. Anadolu Demiryolu Şirketi'nin yük listesini gösteren bir belgenin içerisinde Bilecik'ten Haydarpaşa'ya taşınacak olan ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetince satın alındığı belirtilen 5.000 patates ve arpacık soğanı dikkat çekmektedir⁵⁸. 1915 yılı Ağustos ayı içerisinde Dâhiliye'nin Aydın vilayetine gönderdiği bir yazıda, ihtiyaç duyulan köselenin Müdafaa-i Milliye Cemiyetince İzmir'den temin edileceğinin ifade edilmesi, Cemiyet'in ihtiyaç duyulan malzemelerin temininde hükümete yardımcı olduğunu kanıtlamaktadır⁵⁹.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, yardıma muhtaç asker ailelerinin işçilerinin karşılanması ve ev kiralalarının ödenmesi konusunda Harbiye Nezareti'yle birlikte çalışmıştır. Cemiyet'in yayınlamış olduğu hesap defterinde

⁵² "İzmir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Faaliyeti", *İkdam*, nr. 7220, (18 Mart 1333/1917).

⁵³ "Müdafaa-i Milliye'nin Hamaid Faaliyeti", *Köröğlu*, nr. 386, (20 Teşrin-i Evvel 1332/2 Kasım 1916), s. 2.

⁵⁴ B.O.A, DH.İUM, D.98-3, G.182/8.

⁵⁵ B.O.A, DH.İUM, D.59-3, G.141/1.

⁵⁶ B.O.A, DH.İUM, D.59-3, G.141/1.

⁵⁷ B.O.A, DH.İUM, D.59-3, G.124.

⁵⁸ B.O.A, DH.İUM, D.59-3, G.124.

⁵⁹ B.O.A, DH.ŞFR, D.55, G.94.

asker ailelerinin kira ücretlerinin karşılanması için Harbiye Nezareti'nin 3.000 lira yardımda bulunduğu, geri kalan masrafların ise Cemiyet tarafından karşılandığı ifade edilmektedir⁶⁰. Yaralı askerlerin aileleriyle olan haberleşmelerini, bunun için gerekli olan malzemenin teminini de Cemiyet üstlenmiştir. Okulların kapanmasından sonra mektep talebelerinden hastanede yatan askerlerin mektuplarını yazmaları ve postaneye vermeleri istenmiştir⁶¹. Asker aileleri ve şehit yakınlarının yanında toplumun yardıma ve desteğe muhtaç kesimleri de Cemiyet'in açmış olduğu aşevi ve yurtlarda himaye edilmeye çalışılmıştır⁶². Diyarbakır vilayetinden 8 Nisan 1333 (1917) tarihinde Dâhiliye'ye gönderilen bir telgrafta, vilayet merkezinde açılan ve iki bin fukaraya hizmet veren Aşhane'nin bir benzerinin Mardin'de açıldığı, beş yüz fakire yemek dağıtıldığı bildirilmektedir⁶³.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Balkan Harbi'nde olduğu gibi Birinci Dünya Harbi yıllarında da Teşkilat-ı Mahsusanın ihtiyaçlarını karşılamıştır. Cemiyet'in hesap defterinde Teşkilat-ı Mahsusa için harcanan paranın miktarı 33 para 251,8221 kuruş olarak ifade edilmiştir⁶⁴. 1915 yılı ocak ayı içerisinde Erzurum valiliği ile Dâhiliye Nezareti arasında Teşkilat-ı Mahsusaya Müdafaa-i Milliye Cemiyetince verilmesi gereken bin lirayla ilgili yazışmalar yapılmıştır⁶⁵. Teşkilat-ı Mahsusa birliklerinin ihtiyaçlarının Müdafaa-i Milliye Cemiyetince karşılanacağına dair bir talimatta Aydın vilayetine gönderilmiştir⁶⁶. Karesi sancağına gönderilen telgrafta ise Teşkilat-ı Mahsusa için toplanan paranın Müdafaa-i Milliye Cemiyetine verilmesi isteniyordu⁶⁷. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, nizami ordunun ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığı gibi Teşkilat-ı Mahsusa birliklerinin de masraflarını da üstlenmiştir.

Bütün bunların yanında hükümet ve halk ne zaman darda kalsa Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kapısını çalışıyordu. Örneğin; Hükümet, Bursa'daki esir garnizonuna gönderilenlere yardım edilmesini Cemiyet'ten talep ediyordu⁶⁸. Haziran 1914 başlarında Burdur ve Isparta bölgesinde meydana gelen ve Burdur şehrini tamamen harap eden depremde sonra depremzedelerin en acil ihtiyaçlarını karşılamak Müdafaa-i Milliye Cemiyetine tevdi edilmiştir. Cemiyet, depremzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak için Konya şubesine 500 lira para yardımının yanı sıra ekmek, çadır vesaire

⁶⁰ *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti...*, s. 7.

⁶¹ "Beyanname", *Tanin*, nr. 2292, (24 Nisan 1331/7 Mayıs 1915), s. 3.

⁶² Özmakas, *agm.*, s. 35.

⁶³ B.O.A, DH.İUM.EK, D.30, G.48.

⁶⁴ *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti...*, s.22.

⁶⁵ B.O.A, DH.ŞFR, D.49, G.31; B.O.A, DH.ŞFR, D.459, G. 6.

⁶⁶ B.O.A, DH.ŞFR, D.458, G. 122/1.

⁶⁷ B.O.A, DH.İUM, D.91, G.2.

⁶⁸ B.O.A, DH.ŞFR, D.63, G.280.

göndermiştir⁶⁹. 1915 yılı Ocak ayı ortalarında Erzurum valisi bölgede tifüsün şiddetli olduğunu bildiriyor ve Cemiyet'ten tükenmekte olan şeker ve sabunun bölgeye gönderilmesini talep ediyordu⁷⁰. Edirne Valisi ise 20 Temmuz 1332 tarihli telgrafında Dâhiliye'den Bulgaristan'dan gelen muhacirlere Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin yardım etmesini talep ediyordu⁷¹. 5 Ocak 1918 tarihinde Urfa Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin göndermiş olduğu telgrafta bölgedeki hububat yokluğu nedeniyle bir kile buğdayın elli kuruşa alınmakta olduğu, aç kalan ailelerinin sayısının giderek çoğaldığı bildiriliyordu. Cemiyet, bölgedeki bu durumun önüne geçebilmek için Cemiyet'in merkezinden 3000 lira talep ediyor ve Diyarbakır- Siverek'ten bölgeye buğday naklini istiyordu⁷². Cemiyet'in bu taleplerin ne kadarını ne ölçüde karşıladığını bilemiyoruz. Ancak, bütün bu talepler bize, Cemiyet'in içinde bulunduğu şartların zorluğunu ve yükünün ağırlığını göstermektedir.

CEMİYET'İN GELİR KAYNAKLARI

Cemiyet'in yukarıda değindiğimiz yükün altından kalkabilmesi için kuşkusuz en fazla ihtiyaç duyduğu şeylerden birisi paraydı. Cemiyet'in gelir kaynaklarını yalnızca ülke içinden ve dışından gelen aynı ve nakdi yardımlar oluşturmuyordu. Cemiyet'in hesap defterinde 1913 ila 1915 yıllarında bu şekilde yapılan yardımlar ve yardımın yapıldığı yerler gösterilmiştir⁷³. Bunun yanında, demir ve gümüş cihadiye yüzükleri, müzeyyen iğneler, rozetler, sigara çakmakları, kolonya suyu, diş tozları, etiketler, harp tasvirlerini gösteren tablo ve kartpostalların satışından gelir elde edilmiştir⁷⁴. Cemiyet'in menfaatine piyasaya sürülen bu ürünlerin basın yoluyla duyurusu yapılmıştır⁷⁵. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinden daha önce kurulan ve donanmanın güçlendirilmesi adına benzer faaliyetler yürüten Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti, piyasaya sürülen bu ürünlerle ilgili olarak duyduğu bir rahatsızlığı Dâhiliye'ye iletmiştir⁷⁶. Donanma Cemiyetinin rahatsızlığı şundan ileri geliyordu: Donanma menfaatine sigara kâğıdı, kibrit ve pul bastırmak için teşebbüse geçilip Almanya'ya sipariş verilmiştir. Ancak, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti yöneticileri bundan haberdar olarak aynı ürünleri İstanbul'da piyasa sürmüşlerdir. Bu durum nedeniyle Donanma Cemiyeti gelir elde etmek isterken zarara uğramıştır. Dâhiliye'ye

⁶⁹ B.O.A, DH.İUM.EK, D.73, G.45.

⁷⁰ B.O.A, DH.ŞFR, D.461, G.21.

⁷¹ B.O.A, DH.ŞFR, D.527, G.60.

⁷² B.O.A, DH.İUM, D.20-02, G.2-14.

⁷³ *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti...*, s. 12.

⁷⁴ *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti...*, s. 7.

⁷⁵ *Müdafaa-i Milliye'nin Diş Suları ve Tozları*, *Tanin*, 19 Mayıs 1332/1 Haziran 1916, s.2.; "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Çanakkale'ye ait Kartpostalları Geldi", *Tanin*, nr. 2934 (29 Kanun-ı Sani 1332/11 Şubat 1917), s. 2.

⁷⁶ B.O.A, DH.İUM, D.79, G.61/4.

yapılan müracaatta iki Cemiyet'in aralarındaki meselenin halledilmesi istenmektedir.

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin gelir kaynaklarından birisi de toplanan kurban derileriydi. Hükümet, bu konuda Donanma ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri'ni vazifelendirmişti. Donanma Cemiyetinin teşkilatının olmadığı yerlerde derileri Müdafaa-i Milliye Cemiyeti toplayacaktı⁷⁷. Hükümet'in aldığı bu karardan sonra bütçesinde Mina'da kesilen kurban derilerini gelir olarak kaydeden Hicaz Sıhhiye İdaresi bu karardan kendilerinin muaf tutulmasını talep etmiştir⁷⁸. Cemiyet'in topladığı kurban derileri askerin kışlık ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılıyordu. Cemiyet merkezinden Erzurum'a deri paralarının gönderilmesine dair giden bir talep üzerine Erzurum valiliği bu derilerin kışın şiddetli geçmesi nedeniyle askere deri yelek vesaire için kullanılacağını bildirmiştir⁷⁹.

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin bir diğer gelir kalemi sinema geliriydi. Cemiyet, İstanbul'da kendi adına açtığı sinemada film gösterimi ve temsiller yoluyla gelir elde etmeye çalışmıştır⁸⁰. Bunun yanında 1916 yılı Eylül'ünde Dâhiliye'ye yapılan bir müracaatla bayramın birinci günü İstanbul'da sinema gelirinden elde edilecek hâsılatın Cemiyet'e bağışlanması için Polis Müdüriyeti'ne talimat verilmesi istenmiştir. Cemiyet'in bu talebi Dâhiliye Nezareti'nce uygun bulunmuştur⁸¹. Cemiyet, gelir elde edebilmek için Osmanlı Devletinin harbe dahil olduğu ilk günlerde Dâhiliye'ye ilginç bir teklifte bulunmuştur: *"ahval-i haziranın nezaket ve ehemmiyeti dolayısıyla helecan ve heyecan içinde muzafferiyet haberlerine müştak olan ahali-i muhteremeye en yeni ve en doğru havadisi neşr ve tebşir etmek ve bu vesile ile büyük bir istifade-i maddiye temin edebilmek için Müdafaa-i Milliye namına bir ilave neşr için mezuniyet ita ve ancak makbul olabilmesi için bu gibi havadisin hiçbir tarafa verilmeden evvel cemiyetimize işarı hususun lazım gelenlere emir ve tebliğ buyurulması⁸²."*

Cemiyet'in bu teklifi başkumandanlıkça ilave neşriyatın daha önce bir emirle yasaklanması gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir. Ancak, Cemiyet'e Osmanlı ajansının elde ettiği gelirden bir miktar aktarılabilceğinin muvafık ve münasip olacağı ifade edilmiştir⁸³. Cemiyet'in hükümetten bir başka talebi ise gümrük vergisinden muaf tutulmak istemesidir. Ağustos 1915 tarihinde Dâhiliye'ye yapılan bir müracaatla milletin ve ordunun menfaatleri doğrultusunda çalışan Cemiyet'in de Donanma Cemiyeti gibi gümrük vergisinden muaf tutulması talep edilmiştir. Cemiyet'in ilgili talebine

⁷⁷ B.O.A, DH.İUM.EK, D.21, G.33.

⁷⁸ B.O.A, DH.İUM.EK, D.89, G.30.

⁷⁹ B.O.A, DH.İUM.EK, D.89, G.30.

⁸⁰ Polat, *age*, s.50.

⁸¹ B.O.A, DH.İUM.EK, D.21, G.43.

⁸² B.O.A, Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH. KMS) D.28, G.46.

⁸³ B.O.A, DH. KMS, D.28, G.46.

Maliye Nezareti, gümrük vergisinden sadece Hilal-i Ahmer Cemiyetinin muaf olduğunu, Donanma Cemiyetinin muafiyetinin söz konusu olmadığını belirterek Cemiyet'in talebini reddetmiştir⁸⁴.

Cemiyet'in İzmir şubesinin benzer kaygılarla bölgedeki bir uygulaması Hükümet'in tepkisini çekmiştir. Şöyle ki; 1916 yılı Temmuz ayı ortalarında beşinci ordudan Dâhiliye'ye Alaşehir ve çevresinde Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin zahire satın aldığı ve bu durumun fiyatların yükselmesine neden olduğuna dair bir telgraf gönderilmiştir⁸⁵. Bu telgraf üzerine Dâhiliye Nezareti, vilayet ve sancaklara Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinin zahire satın alma gibi işlerle uğraşmasının fiyatların yükselmesine sebebiyet verdiği, ordunun ihtiyacı olan zahirenin yüksek fiyattan alınması sonucunda hazinenin zarara uğradığını haber vererek bu gibi durumlara mahal verilmemesini istemiştir⁸⁶. Şam valiliği bölgede böyle bir durumun söz konusu olmadığı şeklinde karşılık vermiştir⁸⁷. Konya valiliği ise zahire satın almayla sadece Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin değil, Hilal-i Ahmer Cemiyetinin de iştigal ettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, ilgili Cemiyet'i bu konuda uyarmıştır⁸⁸.

Söz konusu şikâyet konu olan Aydın vilayetinden gelen cevaplar hayli ilginçtir. Vali Rahmi Bey'in gönderdiği cevabı önemine binaen aynen veriyoruz: *"vilayet dâhilinde müdafaa-i milliyelerin berây-i ticaret zahire mübâyaa etmesi hususunda mütevellit mesuliyeti üzerime alarak bu halin burada cereyan etmeyeceğini temin ederim. İzmir Müdafaa-i Milliyesi yevmi onbeş bin acize ve eytama meccanen ekmeğe tevzi eder. Ve buna lazım olan dakiki mübâyaa eder, bunu men edersek Müdafaa-i Milliye'ye lazım olan dakiki memurin vasıtasıyla daha pahalıya alacağız ki o takdirde on beş bin muhtacın yevmi ekmeği noksanlaşacaktır. Alaşehir'den Müdafaa-i Milliye zahire satın alıyormuş diye levazımat riyasetinin beşinci ordu idaresiyle muhaberesi bu tamiminize sebep olmuştur zannediyorum. Merkez vilayette halen arpa ununun kıyyesi 4.5,-5 kuruşa ahali alabiliyor. Şimdi de ordu buradan arpa ve buğday mübâyaaasında bulunmak istiyor ki bu hal açlığın yakınında kemal-i dehşetle baş göstermesine sebep verecektir. Müdafaa-i Milliye'nin değil, cihet-i askeriyenin bu vilayet dahilinde zahire mübâyaaasından menini temin etmek lüzum-ı katisi maruzdur⁸⁹."*

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın bu telgrafa cevabı, Müdafaa-i Milliye'nin zahire satın alma işleriyle uğraşmasının uygun olmayacağı, "acize ve eytamen" iâşe hususunun ise belediyeler ile mahall-i hükümetçe karşılanması

⁸⁴ B.O.A, DH.İUM, D.27, G.3.

⁸⁵ B.O.A, DH.İUM, D.98-3, G.182/1.

⁸⁶ B.O.A, DH.İUM.EK, D.103, G.23/1.

⁸⁷ B.O.A, DH.İUM, D. 98-3, G.182/3.

⁸⁸ B.O.A, DH.İUM, D.98-3, G.182/4.

⁸⁹ B.O.A, DH.İUM, D.98-3, G.182/5.

nın daha doğru olacağı şeklindedir⁹⁰. İzmir Şubesi'nin idare heyetinde yer alan Süleyman Ferit (Eczacıbaşı) ise, Cemiyet'in merkezine gönderdiği telgrafta; söz konusu zahire satın alma işiyle Belediye bünyesinde kurulan işe komisyonunun işgal ettiğini, benzer komisyonun cemiyet bünyesinde de yer alması nedeniyle iki komisyonun karıştırıldığını ifade etmiştir⁹¹. Gerek Rahmi Bey'in gerekse Süleyman Ferit'in ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla İzmir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, zahire satın alırken kar etme düşüncesinden daha ziyade Cemiyet'in ihtiyaçlarını daha kolay temin etme dürtüsüyle hareket etmiştir.

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin yeni gelir kaynakları elde etme konusunda Hükümet'ten destek gördüğü ve bu konuda Cemiyet'e öncelik tanıdığı yukarıdaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Cemiyet'i bu konuda sadece Hükümet desteklememiştir. Bazı esnaf birlikleri de zaman zaman Cemiyet'e para yardımında bulunmuştur. Celeb esnafı, bu konuda en fazla destek veren kesimdir. Cemiyet'in gelir defterinde Celeb esnafından gelen para miktarı kaydedilmiştir⁹². Basına yansıyan bir haberde de Celeb esnafının ocak ayı taksiti olarak Cemiyet'e 17,180 kuruş 25 para teslim ettiği duyurulmuştur⁹³.

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ VE BAZI USULSÜZLÜKLER

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti gibi imparatorluğun bütün vilayet, sancak ve kazalarına hatta köylerine kadar teşkilatlanmış bir müessesenin, savaş yılları boyunca bütün faaliyetlerini yasal çerçevede sürdürdüğünü söylemek mümkün değildir. Cemiyet'e verilen aynı ve nakdi yardım toplama vazifesi, Polat'ın da ifade ettiği gibi "istismara çok müsait" bir meseleydi⁹⁴. Bazı kötü niyetli kimselerin Cemiyet adına yardım topladığının duyulması üzerine basın yoluyla bir ilan verilerek yardım toplayacak kimselere fotoğraflı ve mühürlü resmi belge verilmesi kararlaştırıldığı gibi biletsiz yardım toplanmayacağı kamuoyuna açıklandı. Cemiyet'in halktan zorla para topladığına dair haberlerin bazı yabancı basında yer bulması üzerine, Cemiyet bu iddialara basın aracılığıyla karşılık verdi⁹⁵. Ancak Cemiyet'in karşılaştığı sorunlar bunlarla sınırlı değildi.

İstanbul ve çevresinde yaşayan gayrimüslimlerden yardım talebinde bulunulması Hükümeti, Rus ve Yunan sefaretiyle karşı karşıya getirdi. Bunun üzerine hükümet, bir açıklama yaparak gayrimüslimlerden yardım

⁹⁰ B.O.A, DH.İUM, D.98-3, G.182/6.

⁹¹ B.O.A, DH.İUM, D.98-3, G.182/7.

⁹² *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti...*, s. 12.

⁹³ "Müdafaa-i Milliye İlanesi", *Tanin*, nr. 2577 (3 Şubat 1331/16 Şubat 1916), s. 3.

⁹⁴ Polat, *age*, s. 44.

⁹⁵ *age*, s.45.

talebinde bulunulmayacağını kamuoyuna duyurdu⁹⁶. Cemiyet'in ve Hükümet'in bütün çabalarına rağmen benzer olayların önü alınamadı. Özellikle Birinci Dünya Harbi'nin başlaması ve Cemiyet'in yükünün ağırlaşmasıyla birlikte benzer vakalar yaşanmaya devam etti. Örneğin, Cemiyet'in Beyoğlu şubesine mensup üyelerden bazıları gittikleri bir mahallede Avusturya-Macaristan konsolosluğunda tercüman olarak çalışan Lazori isminde bir Ermeni'den küfür ve hakaret işittikleri, tard edildikleri gerekçesiyle şikâyetçi olmuşlardır⁹⁷. Cemiyet, bahsi edilen olay nedeniyle ilgili konsolosluk nezdinde girişimde bulunulmasını Hariciye'den talep etmiştir⁹⁸.

Ahenk gazetesinde Rum muhacirlerden kalan ve muhafaza edilen hayvanların zorla alınarak Müdafaa-i Milliye Cemiyeti üyeleri arasında taksim edildiğine dönük bir haber çıkması üzerine Dâhiliye Nezareti, 21 Teşrin-i sani 1330/4 Aralık 1914 tarihinde Aydın Valisi Rahmi Bey'den olayla ilgili bilgi istemiştir⁹⁹. Aydın Valisi Rahmi Bey, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 2 Şubat 1330/15 Şubat 1915 tarihli cevapta olayı doğrulamış ve sorumlular hakkında soruşturma başlatıldığını bildirmiştir¹⁰⁰. Zonguldak ve çevresinde Müdafaa-i Milliye Cemiyetince toplanan yardımlarla ilgili benzer dedikoduların duyulması üzerine Kastamonu mülkiye müfettişliğince inceleme başlatılmıştır. Bu inceleme sonucunda Dâhiliye'ye gönderilen 2 Temmuz 1331/ 15 Temmuz 1915 tarihli raporda; Zonguldak'ta Müdafaa-i Milliye ianesi adı altında 3200 liraya yakın bir paranın toplandığı, bu paranın bir kısmının Dâhiliye ve vilayet merkezine aktarıldığı geri kalan kısmının ise Kaymakam'ın nezareti altında Belediye Reisi tarafından mahalli ihtiyaçlar için harcandığı tespit edilmiştir. Bölgede son zamanlarda "askeri ihtiyaçlar" adı altında toplanan 300 liranın 100 lirasının askeri ihtiyaçlara harcandığı geri kalanının ise telefon alet ve edevatına sarf edildiği ifade edilmiştir¹⁰¹.

Müfettişliğin raporunda bölgede yaşanan olaylar bu şekilde belirtildikten sonra halktan toplanan yardımlarla ilgili Dâhiliye'ye bazı önerilerde bulunulmuştur. Buna göre, bu tür yardımların kamu görevlilerince toplanması ve harcanması halk nazarında hoşnutsuzluğa ve dedikodulara yol açmaktaydı. Yardımların, muayyen bir komisyon tarafından makbuz karşılığında toplanması ve sarfiyatı, her türlü şüphenin ortadan kaldırılması ve halkın güveninin kazanılması açısından elzemdi. Halk nazarında dedikodulara sebebiyet veren "*hôd-serâne îânât ceminin katiyen men edilmesi*" gerekli-

⁹⁶ age., s.46.

⁹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A), Hariciye Nezareti Siyasi Kısım, (HR.SYS) Dosya Numarası (D); 2168, Gömlek Numarası (G): 37.

⁹⁸ B.O.A, HR.SYS, D.2168, G.37/2.

⁹⁹ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/1.

¹⁰⁰ B.O.A, DH.MTV, D.35, G.8/2.

¹⁰¹ B.O.A, DH.İUM.EK, D.94, G.23/1.

di¹⁰². Kastamonu mülkiye müfettişliğinin bu önerilerinin hükümet nezdinde ne derece etkili olduğunu bilemiyoruz. Bilinen bir şey var ki Hükümet, benzer durumların önüne geçebilmek amacıyla, bu raporda sunulan tekliflerin de içinde yer bulduğu otuz üç maddelik Cem'-i İânât Nizamnamesi'ni hazırlayarak yürürlüğe koymuştur¹⁰³. Bu nizamnamenin niçin yürürlüğe konduğunu Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta şu cümlelerle ifade etmiştir: “*Gerek hidemat-ı umumiye ve mahalliye için gerek Donanma, Hilal-i Ahmer ve Müdafaa-i Milliye gibi cemiyetler için memurin-i mülkiyenin polis ve jandarma vasıtasıyla ve sû-i saire ile ahaliden cebren vergi tarzında iane tahsil etmeleri umumi bir itiyat haline geldiği anlaşılması üzerine bunun suret-i katiyede men'ine devletçe lüzum görülerek 23 Teşrin-i sani 331 tarihinde cem' ianat nizamnamesi mevki-i tatbikiye konulmuş ve tanzim-i mezkure muhalif hareket-ı faileri hakkında takibat-ı kanuniye icra edilmekte bulunmuştur*”¹⁰⁴. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere halktan toplanan yardımlar konusunda usulsüzlüklerin önüne geçilmek istenmiştir.

Bahsi edilen nizamnamenin yürürlüğe girmesinden sonra da benzer şikâyetler gelmeye devam etmiştir. Örneğin; Cemiyet'in Beyrut şubesinin Avusturya- Macaristan tebaasından zorla iane toplaması üzerine ilgili devletin İstanbul konsolosluğu Dâhiliye Nezareti'ne şikayette bulunmuştur. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti Beyrut valiliğinden durumla ilgili bilgi istemiştir¹⁰⁵. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin adının karıştığı ilginç bir soruşturmada Canik (Samsun) sancağında yürütülmüştür. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, Mutasarrıf Müştak Bey ve Divan-ı Harb-i Örfi Reisi İhsan Bey, Despina isminde bir kadından idamlık kardeşini tahliye etme karşılığında bin liraya yakın bir para almış ve bu para Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Canik Şubesi'ne verilmiştir. Olaya isimleri karışan kamu görevlileri görevlerinden alınmış ve mahkemeye sevk edilmiştir¹⁰⁶. Soruşturma raporlarından bahsi edilen kişilerin aldıkları parayı gerçekten Müdafaa-i Milliye Cemiyetine verdikleri anlaşılıyor; ancak bu paranın Cemiyet'e verilmiş olması bahsi edilen kamu görevlilerinin yaptıkları eylemin usulsüz olduğu ve suç işledikleri gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

9 Ocak 1919 tarihinde Çözelizade Abdülaziz imzasıyla Diyarbakır'dan gönderilen bir telgrafta Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, İttihat ve Terakki iktidarının “ucube-i desaisi” olarak nitelendirilmekte ve Cemiyet'in Diyarbakır şubesinde usulsüzlük yapıldığı iddia edilmektedir¹⁰⁷. Söz konusu telgrafta

¹⁰² B.O.A., DH.İUM.EK, D.94, G. 23/2.

¹⁰³ *Takvim-i Vekayi*, nr.2378 (2 Kanun-ı Evvel 1331/15 Aralık 1915).

¹⁰⁴ B.O.A., DH.ŞFR, D.67, G.253.

¹⁰⁵ B.O.A., DH.ŞFR, D.61, G.262.

¹⁰⁶ B.O.A., DH.İUM, D.11-5, G.9/61.

¹⁰⁷ B.O.A., DH.İUM, D.19-04, G.1/66.

başta İttihat ve Terakkinin Diyarbakır Katib-i mesulü olmak üzere Cemiyet'in şubesinde çalışan bazı isimler suçlanmaktadır. İlgili şikâyet telgrafından sonra Diyarbakır valiliğinin Dâhiliye'ye verdiği cevapta, Cemiyet'in hesaplarının Ziraat Bankası müfettişi tarafından incelendiği, iddia edildiği ölçüde usulsüzlükle karşılaşmadığı, Cemiyet'in dört yıllık muamelatının tetkiki için birkaç aylık bir zamana ihtiyaç olduğu, ancak bundan sonra suçlanan şahıslar hakkında kanuni işlem başlatılacağı ifade edilmektedir¹⁰⁸. Mütareke Dönemi'nin siyasi atmosferi ve telgrafta İttihat ve Terakkiye yönelik ifadeler göz önüne alındığında bu iddiaların "İttihatçılık Aleyhtarlığı"nın bir tezahürü olduğu rahatlıkla söylenebilir.

SONUÇ

Birinci Balkan Harbi'nde Osmanlı ordusunun aldığı mağlubiyet, hem İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesinde hem de Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kurulmasında önemli bir etken olmuştur. Bu mağlubiyetle, asker-sivil Türk aydınları, milli varlığın ne denli büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu fark etmiştir. İttihat ve Terakki, siyasi iktidar olarak o güne kadar yaşanan kısır siyasi çekişmeleri bir tarafa bırakarak Müdafaa-i Milliye çatısı altında toplanmak için muhaliflere samimi bir çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı sonucunda toplanan bine yakın Türk aydını Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kurulmasına karar vermiştir. Siyasi iktidar tarafından desteklenen Cemiyet'in taşra teşkilatlanması kısa bir süre içinde tamamlanmıştır. Cemiyet bu teşkilatıyla önce Balkan Harbi'nde daha sonra ise Birinci Dünya Harbi'nde milletin maddi ve manevi kaynaklarını milli mevcudiyetin muhafazası uğrunda seferber etmiştir. Bu açıdan bakıldığında Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kuruluşunu, "milli devlet" in kurulmasıyla sonuçlanacak sürecin başlangıcı olarak görebiliriz.

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin Balkan ve Birinci Dünya Harbi boyunca toplum tabanında yürüttüğü faaliyetler sayesinde, din, vatan ve millet gibi kutsal değerler uğrunda gerektiğinde bir araya gelebilen teşkilatlı ve uyanık bir toplumun vücuda geldiğini söyleyebiliriz. Milli Mücadele'nin böyle bir zemin üzerinde inşa edilebildiği göz ardı edilmemelidir. Kastamonu Müdafaa-i Milliye şubesinin altında açılan imalathanede, Çanakkale'de ölüm-kalım mücadelesi veren askerin ihtiyacını karşılamaya çalışan Türk kadını ile Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde cepheye mermi taşıyan Türk kadını aynı milletin evladıdır. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin diğer pek çok şubesinde aynı şekilde mücadele eden vatan evlatları için savaşların adının

¹⁰⁸ B.O.A., DH.IUM, D.19-04, G.1/66.

değişmesinin çok fazla önemi yoktur. Uğrunda mücadele edilen değer aynı değer, ihtiyaç duyulan malzeme aynı malzemedir.

Belgelerden de rahatlıkla anlaşılacağı üzere Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, İttihat ve Terakki iktidarı tarafından sonuna kadar himaye edilmiştir. Cemiyet'in bazı taşra şubelerinin vali, kaymakam, belediye reisi gibi kamu görevlileri tarafından yönlendirildiği sarihtir. İttihat ve Terakki, savaş koşullarının doğurduğu ihtiyaçları karşılayabilmek için Cemiyet'i her konuda desteklemiş ve himaye etmiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ise, bu destek sayesinde savaş koşullarında duyulan her türlü ihtiyaca cevap vermeye milletin yaralarını sarmaya çalışmıştır. Cephede mücadele eden askerlerin ailesi başta olmak üzere toplumun zayıf ve yardıma muhtaç kesimleri Cemiyet tarafından himaye edilmiştir. Cemiyet'in şubelerinin bölgede açmış olduğu aşevleri, yurtlar, yetimhaneler gibi sosyal yardım kuruluşları sayesinde harbin toplum üzerindeki tahrip edici etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Birinci Dünya Harbi'ne katılan Rusya ve Almanya gibi daha güçlü ülkelerin ordu ve toplumunda baş gösteren kaos ve başkaldırının Türk ordusunda ve toplumunda görülmemesinde Cemiyet'in bu tür faaliyetlerinin önemli bir payı olsa gerekir.

Uzun süren çetin harp yıllarında Cemiyet'in bazı şubelerinin isminin karıştığı usulsüzlükler olmakla birlikte, bu usulsüzlükler Cemiyet'in yapmış olduğu hizmetleri gölgeleyecek boyutta değildir. Cemiyet'in bazı taşra şubeleri, kimi zaman iyi niyetlerle, kimi zaman da kötü niyetli bazı insanlar tarafından iffal edilmek suretiyle yasal mevzuatın dışına çıkabilmiştir. Cemiyet'in taşra şubelerinde görülen bu tür durumlar üzerine, Hükümet, bir nizamname çıkararak halktan toplanacak ianeyle ilgili suiistimallerin önüne geçmek istemiştir. Cemiyet'in özellikle taşra şubeleriyle ilgili ortaya çıkacak yeni belge ve bilgiler sayesinde, toplumsal alanda ne tür faaliyetler yürütüldüğü kuşkusuz daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konabilecektir.

KAYNAKÇA

Arşivler

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
- Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)
- Tetkik Eserler ve Makaleler
- Ahmed Cevad; "Harbden Sonra: Onlar Nasıl Çalışıyor, Biz Ne Yapıyoruz?", *Talebe Defteri*, No:22 (13 Mart 1330/26 Mart 1914), s.356-57.
- Ahmet Cevad; *Haram Yiyicilik, Felaketlerimizin Esbabı*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, Dersaadet 1329.
- Akyüz, Yahya; "Eğitim Alanında Aydınların Özeleştirisi ve Balkan Savaşları", *Tarih ve Toplum*, C.38, S.228, (Aralık 2002), s.54-60.
- Aydoğan, Erdal; "Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve I.Dünya Savaşı'nda Bazı Çalışmaları", *Atatürk Dergisi*, C.III, (Ocak 2003) s.67-74.
- Ethem Nejad; "Müdafaa-i Milliye ve Terbiye", *Yeni Fikir*, S.8 (Şubat 1328/ Şubat 1913)s.240-49.
- Ethem Nejat; "Mekteplerde Canlı, Ateşin Hayat İstiyoruz", *Yeni Fikir*, C.3, S.14 (Ağustos 1329/ Ağustos 1913), s.427-433
- Gedik, İlhan; "Ulukışla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri 1919-1920", *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*, Kitabevi, İstanbul 2008.
- İsmail Hakkı; *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, 2.Baskı, İkdâm Matbaası, İstanbul 1927, s.53vd.;
- Müdafaa-i Milliye Cemiyeti. Bidayet-i Tesis Olan 19 Kanun-ı Sani 1328'den 1331 Senesi Gayesine Kadar Malumat-ı Hesabiyeyi Natık Mizan-ı Umumi ve Hülasa-i Hesabiyedir*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1335.
- Özcan, Abdülkadir; "Balkan ve I. Dünya Savaşlarında Hizmeti Geçen Bir Hayır Kurumu", *İ.Ü.E.F., Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 270-295.
- Özçelik, Selahattin; "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Düşündürdükleri", *Bilge Dergisi*, C.4, Ankara 1995, s.44-50.
- Özmkas, Yavuz; "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İzmir Şubesi", *Toplumsal Tarih*, S.84 (Aralık 2000) s.36-37.
- Polat, Nazım H; "Milli Mücadele'de Sivil Direnişin Kökenleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919)", *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.628-636.
- Polat, Nazım H.; *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.
- Tarhan(Ömer Seyfettin), *Milli Tecrübelerden Çıkarılmış Ameli Siyaset*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul 1330.
- Tunaya, Tarık Zafer; *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C.I-III, İletişim Yay., 2.Baskı, İstanbul 2007.
- Tüccarizade İbrahim Hilmi, *Balkan Harbi'nde Askeri Mağlubiyetimizin Esbabı*, Artin Aseedoryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul 1329.

Gazeteler

- Takvim-i Vekayi
- İkdâm
- Tanin
- Köroğlu

Ek-1

شماره قلمی
خلیفة الراشدين
ارشد

۱۲۰۰
۱۲۰۰
۱۲۰۰

دویم داخله مدافع مدبرک برای کارت ذفره مایه احقریست
موندسوی اوزر الورد بوجالک بوراده جیده ایجه نامیه ایدم. ازین مدافع اید
بوی اور به بیل مجرمه دایامه مجاناً اکت توزیع ایدم. دیوگالوم اولور دقتی مایه اید
بوی مع ایدرون مدافع دیوانه اولور دقتی مایه ایدم. ایلاندره مدافع ذفره هماون
تصرف ایدم بیل مجرمه بوی اکت نقض ایدم. اولاندره مدافع ذفره هماون
ایورمه دیو اولاندره حالاً ایدم اولاندره درین یقه به خود اهل الوردتده
ایدوم. و اولاندره مایه ایدم بوجالک بوجالک دقتی که ایدم
از دیوانه ایدم دقتی مایه ایدم. مدافع مدبرک دقتی مایه ایدم بوجالک
بیکه اولاندره بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک
ذفره مایه ایدم بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک بوجالک

والی
رحمی
ستت - مدافع

Aydın Valisi Rahmi Bey'in Dâhiliye Nezaretî'nin Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin zahire satın almasını yasaklayan kararına vermiş olduğu cevap. (Kaynak. BOA, DH.İUM., D.98-3, G.182).

Ek-2

دولت علیہ عنایہ تلگراف ادارہ سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلگراف معاملاتدن دولتی مسؤلیت قبول نہ تو

[۱۹۰۶]

Retransmission ou Expédition			تکرار کثیدہ و یا سبق			RECEPTION			اخذہ	
No d'expédition	کثیدہ اولادان مرکز	Date	تاریخ	مکتوب امضای	مکتوب امضای	Date	تاریخ	Reçu de	موردی واسطہ مرکزی	N° d'ordre
		ساعت								
		H..... M.....								

Dr. _____ Pour _____ موردی اور چند

N° _____ Mois _____ Date _____ تاریخ _____

Voie _____ Indic. Eventuelles _____ اشارت محتله

بالعموم ولایات والیہ وقتاً تلیم لاسلامیہ

موجودیت و حیثیت ملکہ ملک باق بولک تہیکہ لہرہ معروفہ اولدین بومردہ دہ ملتہ
نظا ہریتہ مراجمت اربطین لہرہ و احتیاجی صحت مستحق تکرار در ہوقعہ صحتی نامہ
ایچونہ دومہ زار لغتوزدہ اجتماع ایدرہ بکارہ زودت حکومتہ معاونت وظیفہ ہرزدہ بولکوزنہ
برمدافعہ ملیہ کھتی کشلیق فرارالتہ الحمد۔ با شہی وظیفہ لہرہ اربطین شہادتہ
لوازمین ہائینہ دوقیادتہ نسوین و تریس روسائط تراجمہ نامہ اجصار و مستکافی ہجرتہ
لہرہ و ظا لہرہ ایضا ایہ مکلف اولادہ جمعیت تلف مات مطوم سی در دست ارسالہ اولادہ شہریتہ
ویدا خانہ وقتہ مدافعہ ملیہ بہ شائد تدریک و اشاعہ اعانہ درجہ و کوشش اولیہ شہادتہ
و حلقہ تہور افکاری و لزوم توریلہ ذیلرہہ حسنہ جانہ لہرہ اداتہ کئی اسلک
ہکانہ تأمیرہ و نظمی و تشنات واقعہ درہ استا بولہ دوستی شہادتہ عقادتہ ہجرتہ
ادارہ رزیدہ مستحق مدافعہ ملیہ کھتی ہجرتہ اربطین و ایستہ درہ اولادہ ہجرتہ
و مستحق ولایتہ و المصلحتہ اشرف و متمیزہ ہجرتہ و اربطین کھتہ حق ذیلرہ شہادتہ
کھتہ شہادتہ شہادتہ و غلطیہ کھتہ معاونت و نظا ہریتہ لاسمہ نامہ ایضا ہجرتہ
تقدیرہ جدیدہ منحصراً ولایتہ بیلرہ کھتہ نظا ہجرتہ اشرف لہرہ شہادتہ ہجرتہ اولادہ
تلیقہ اولادہ اشرف

شریف علی ہجرتہ

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Reisi Şerif Ali Haydar Bey'in 19 Kanun-ı Sani 1328 tarihinde Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin şubelerinin kurulması için Belediyelere gönderdiği telgraf. (Kaynak: TİTE Arşivi, KN.14, GN.45).

